

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHI VA TARBIYASI

Urisheva Gulchexra Jangirovna

Jizzax shahar 37-DMTT katta guruh tarbiyachisi .

Oltibekova Mohinur Oybek qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti 2-kurstalabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi va tarbiyasi mavzusini yoritadi. Bog'cha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanishi va tarbiyaning tutgan o'rni, uning shaxsiy, hissiy va intellektual rivojlanishida katta ro'l o'ynaydi. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning qanday qilib aqliy salohiyatini rivjlantirishni qanday tushuntirish bilan birga, tarbiya jarayonida ushbu omillarda qanday qo'lash mumkinligi haqida tavsiya berilga. Bundan ko'rinadiki maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi ijtimoiy muhit va ta'lim muassasalari orqali ijobiy tomoni ko'rish va mashg'ulotga jalb etish lozimligi aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Aqliy rivojlanish, tarbiya, bog'cha, mashg'ulot, maktabgacha yoshdagi bola, o'yin, rasm chizish, musiqa, sport

ASOSIY QISM

Maktabgacha yosh, bolalar rivojlanishi nuqtai nazaridan tarbiyachilar uchun eng qulay, aniqrog'i har tomonlama va uyg'un rivojlanish. Ular aytganidek, bu yosh ontogenetik potensialning rivojlanishga to'sqinlik qilmasligi bilan amalga oshiriladigan umumiy sezgirlik nuqtai nazaridan erta yoshning bevosita davomidir. Bu yaqin kattalar bilan muloqot qilish, shuningdek, tengdoshlar bilan o'yin va haqiqiy munosabatlar orqali inson munosabatlarining ijtimoiy makonini o'zlashtirish davri.

3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan hayot bosqichi maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishidagi eng muhim bosqichlardan biridir. Aynan shu vaqtda inson shaxsiyatining poydevori qo'yiladi: uning psixikasi, xotirasi, tafakkuri va hatto o'zini o'zi qadrlashi rivojlanadi. Shu sababli, ota-onalar ushbu davrda bolaning tanasida qanday jarayonlar sodir bo'lishini tushunishlari va uning maksimal darajada ochilishiga yordam berishlari muhimdir. Maktabgacha yosh "uch yillik inqiroz"deb nomlangan yoshdan boshlanadi. Qoida tariqasida, bu ota-onalar uchun qiyin davr: bola o'jar, itoatsiz bo'lib qoladi, hamma narsani aksini qiladi, o'ziga zid ravishda. Ammo ota-onalar umidsizlikka tushmasliklari kerak. Axir, bu rivojlanishning tabiiy bosqichidir va bu bolaga o'zini ota-onasidan alohida mavjudot sifatida anglashga va mustaqil qarorlar qabul qilishni o'rganishga imkon beradi. Ota-onalar egallashi kerak bo'lgan asosiy sifat – bu sabr-toqatdir.

O'tadigan bir necha yil ichida bola oiladan tashqari dunyoni kashf eta boshlaydi va o'ziga ishonadi. O'sha "nima uchun?" va "men o'zim" – bu qiziqish va tashabbusning namoyon bo'lishi. Sabr-toqatli bo'lishga arziydi: shunday qilib, bola atrofdagi

dunyoni o'rganadi va o'z chegaralarini belgilaydi. Maktabgacha bolalik davrida – bolaning butun aqliy hayoti va uning atrofidagi dunyoga munosabati tiklanadi. Ichki aqliy hayotning shakllanishi va ichki o'zini o'zi boshqarish maktabgacha yoshdagi bolaning ruhiyati va ongida bir qator neoplazmalar bilan bog'liq. Maktabgacha yosh – bu bolaning bilim jarayonlari rivojlanishining asosiy yoshi. Maktabgacha yoshdagi bolaning tafakkuri vizual – samarali (go'daklik davrida) vizual – obrazli rivojlanadi. Bu bolaga ob'ektlar va ularning xususiyatlari o'rtasida aloqa o'rnatishga imkon beradi. Bu yosh xotiraning rivojlanishi bilan tavsiflanadi, u idrokdan tobora ko'proq ajralib turadi. Birinchidan, o'zboshimchalik bilan ko'paytirish, so'ngra o'zboshimchalik bilan yodlash hosil bo'ladi. Tasavvur maktabgacha yoshdagi eng muhim neoplazmalardan biridir. Tasavvur bolaga yangi, o'ziga xos narsalarni qurish va yaratishga imkon beradi, bu uning tajribasida ilgari bo'lmagan narsalardir. Tasavvurni rivojlantirishning elementlari va shartlari erta yoshda shakllangan bo'lsa-da, u maktabgacha yoshdagi bolalikda eng yuqori darajaga yetadi.

Maktabgacha yoshdagi bola uchun asosiy mashg'ulot — bu o'yin. Aynan o'yinda u turli xil ijtimoiy rollarni sinab ko'radi – masalan, oilaviy "onalar qizlari", "o'g'il otalar" o'yinlarida, professional sotuvchi, shifokor, tarbiyachi o'yinlarida o'yinlarini o'ynaganda. Bundan tashqari, o'yin tasavvur va fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, tengdoshlar bilan muloqot qilishning dastlabki ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi va axloq asoslarini shakllantiradi. O'yinda bolalar atrofdagi dunyo haqida yangi bilimlarga ega bo'ladilar, ularda mavjud bo'lgan g'oyalarni aniqlaydilar va tengdoshlari bilan munosabatlarini tartibga soladilar. O'yin bolalarga o'z xatti-harakatlarini boshqarishga, ular uchun yangi amaliy muhim qarorlarni qabul qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, qizlarning o'yinlari o'g'il bolalarnikidan farq qilishi kuzatilgan: qizlarning o'yinlari tinchroq va jimroq, o'g'il bolalarning o'yinlari odatda harakatchan va shovqinli. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi uyg'un bo'lishi uchun bola turli xil bolalar bilan turli xil rollarni o'ynashi kerak. Shunday qilib, u tengdoshlari bilan muloqot qilishni o'rganadi va asosiy xatti-harakatlarni o'rganadi.

Bu yoshda tasavvur kognitiv jarayonlardan yanada jadal rivojlanadi. Ushbu yoshdagi bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun o'quv o'yinlari, rasm chizish, modellash, musiqa va jismoniy tarbiya darslari yordam beradi. Ushbu yoshdagi o'g'il bolalarda sport, jismoniy mashqlar bilan shug'ullanishga alohida e'tibor berilishi kerak, bu esa energiyani tinch yo'nalishga yo'naltirishga yordam beradi. Shuningdek chizish xam bolaning qo'llarining nozik motorli ko'nikmalarini rivojlantirishga, uni aniqlikka o'rgatishga va estetik tuyg'uni rivojlantirishga imkon beradi.

Bolalarning tarbiyaga to'g'ri yondashish, uni muvaffaqiyatli o'qitish uchun bola rivojlanishidagi turli yoshdagi davrlariga xos xususiyatlarni bilish va uni hisobga olish muhimdir. Chunki bola organizmining o'sishi ham, rivojlanishi ham, psixik taraqqiy etishi ham turli yosh davrlarida xilma-xil bo'ladi. Abu Ali Ibn Sino, Yan Amos Komenskiy, K.D.Ushinskiy, Abdulla Avloniylar ham bolani tarbiyalash zarurligini uqtirib o'tganlar. Bolaning o'ziga xos xususiyatini hisobga olish juda murakkab. Chunki bir xil yoshdagi bolalar ham psixik jihatdan turlicha bo'lishi mumkin. Masalan, ko'rish

va eshitish qobiliyati, faolligi, tez anglash, sust fikr yuritishi, hovliqma yoki vazminligi, sergap yoki kamgapligi, serg'ayrat yoki g'ayratsizligi, yalqov yoki tirishqoqligi, pala-partish va chala ishlaydigan, yig'inchoqligi yoki ishga tez kirishib ketishi kabilar nerv faoliyati tizimining ta'siri bo'lib, tarbiyachi ularni bilishi zarur.

Shuning uchun ham unga xuddi shu davrdan boshlab she'rlar aytish hamda raqsga tushishni o'rgatish lozim. Ularda kattalarga jo'r bo'lib qo'shiq aytish, musiqaga muvofiq harakat qilish, ohangni his etish ko'nikmasi shakllanadi. Bu yoshdagi bolalarni bir joyga jamlaganda ular orasida o'zaro muloqotga kirishish ko'nikmalari shakllana boshlaydi. Ta'lim- tarbiyaviy ishlar bolalarda shakllana boshlagan xuddi ana shu ko'nikmalarni rivojlantirishga va ularni malakalarga aylantirishga yo'naltirilmog'i lozim. Bola jismonan ancha chiniqib, asab tizimi taraqqiy etadi. Tayanch harakat organlari takomillashib boradi. Bolalar qisqa muddat davomida o'z hatti-harakatlarini idora qilish ko'nikmasiga ega bo'ladilar. Ulardagi mustaqillik ortib boradi, hissiyot hamda sensor idroki rivojlanib boradi. Jamoa bo'lib o'ynash ko'nikmalari shakllanadi. O'yin asosida amalga oshiriladigan mehnat faoliyatini farqlash imkoniyati kengayadi. Tasviriy faoliyat hamda qurish-yasash faoliyatining dastlabki ko'rinishlari namoyon bo'ladi. Bolalarning diqqati qisman markazlashadi, xotirasi mustahkamlanib boradi, moddiy borliqni idrok etish jarayoni boshlanadi, faraz qilish imkoniyatlari vujudga keladi. Bunda o'yin faoliyati yetakchi rol o'ynaydi. Mazkur dastur xuddi mana shu faoliyatni kengaytirishga va rivojlantirishga keng yo'l ochadigan ta'limiy mashg'ulotlar tizimini belgilab berishga yo'naltirilgan

Miya po'stlog'ining asab katakchalari rivojlanib, og'irligi va tashqi ko'rinishidan kattalarnikiga yaqinlashadi. Shuning uchun ham bolaning asablariga juda ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish talab etiladi. Uning talaffuzi aniq, nutqi ravon bo'lishini ta'minlash kerak. Bolaning bu faoliyatida nuqson bo'lgan taqdirda uning oldini olish choralari ko'rish lozim. Bu yoshdagi bolalarning so'z boyligining rivojlanishiga alohida e'tibor berish lozim. Ularning nutqidagi so'zlar bolaning fikr ifodalash ehtiyojlarini to'la qondirishi kerak. Bu davrda bolalarning matematik tafakkuri, hisoblash ko'nikmalarini rivojlanishi lozim. Dastlabki iqtisodiy tushunchalarga ehtiyoj seziladi. Bolaning faraz qilish qobiliyatini jadal rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish maqsadga muvofiqdir.

Bu davrda bolaning miyasi tez rivojlanadi. Katta yarim sharlar po'stlog'ining faoliyati takomillashib boradi. Boladagi asosiy harakatlarning rivojlanishida jiddiy-sifat o'zgarishlar sodir bo'ladi, ularni bajarishda tabiiylik ortib boradi, bolalarda qiyoslash ko'nikmasi shakllanadi. Bu yoshdagi bolalarning nutqi ravon, xotirasi ancha teran, mustaqil fikrlash darajasi bir qadar rivojlangan bo'ladi. Barcha harakat va faoliyatlarni o'zi mustaqil bajarishga intiladi. Bu yoshda bola nihoyatda serharakat, o'yinqaroq, o'ta qiziquvchan bo'ladi. U har qanday tadbirga bajonidil qatnashadi. Shuning uchun ham ularni to'g'ri ovqatlantirish, o'z vaqtida uxlatish, salomatligini muhofaza qilish, ruhiy holatini nazorat qilib borish, quvnoq kayfiyatda bo'lishini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Ular bilan olib boriladigan mashg'ulotlarning mazmunini xuddi mana shunga yo'naltirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa;

Demak, maktabgacha ta'lim muassasalari tarbiyalanuvchilarida rivojlanishining yoshiga bog'liq xususiyatlar juda ko'p va ahamiyatli. Bolaning rivojlanishida qanday rivojlanayotganligi yoshiga yarasha vazni, bo'yi, psixologik xarakteri, qobilyati, tashqaridagi ma'lumotlari qay darajada qabul qilishi, nuqtining o'sishi, so'z boyli bularning hammasi juda katta ahamiyat kasb etadi. Bola tug'ilganidan to maktabgacha ta'lim yoshiga yetguniga qadar har tomonlama me'yor jihatidan rivojlanishi kuzatuv ostida bo'lishi lozim. Chunki , har tomonlama sog'lom bola davlatimiz kelajagi demakdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qilichova Marhabo Xudoyqulovna JDPI "Maktabgacha ta'lim" fakulteti, "Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrası o'qituvchisi.
2. Maktabgacha ta'lim pedagogikas Toshkent 2019.
3. Odinaeva Dilorom Tangriqulovna "Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarning rivojlanishi".
4. Qodirova Lobar Shaykat qizi "Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni ta'lim tarbiyasi".

